

Jiří Voskovec a Studentský časopis

(K třicátému výročí smrti 1. července 1981
v kalifornském Peerblossom.)

JIRÍ RAMBOUSEK

V roce 1922 začal v Praze vycházet *Studentský časopis*, který se stal na celé meziválečné dvacetiletí tribunou středoškolské mládeže první republiky. Do časopisu psali studenti a absolventi středních škol z Čech, Moravy a Slezska, ale v poměrně hojném počtu i studenti slovenští. Majitelem a vydavatelem časopisu byl Kruh přátel střední školy, založený právě proto, aby umožnil vznik a existenci studentského periodika. První ročník (1922) měl jen pět čísel. Potom se už pořadí čísel řídilo organizací školního roku, takže první číslo druhého ročníku 1922-23 vyšlo na podzim 1922 a poslední, desáté, v červnu 1923. Časopis potom nerušeně – byť někdy s finančními obtížemi – vycházel až do roku 1942, kdy bylo vydávání po zákazu nacistických úřadů ukončeno neúplným 21. ročníkem 1941-42. Poslední číslo vyšlo 10. ledna 1942. Redaktorem prvních devíti ročníků byl Jaroslav Sochor a potom až do zániku v roce 1942 Antonín Refábek Časopis měl ovšem i redakční radu a redaktorovi pomáhali dobrovolní studentští redaktoři, kteří se většinou rekrutovali z řad pražských studentů s literárními nebo uměnovědnými ambicemi. Byli mezi nimi například Hanuš Bonn, Jiří Valja, Jan Kopecký, Pavel Tigrid, J. J. Puchwein (pozdější prozaik Jiří Marek), Olga Srbová a mnozí další. Časopis dbal o svou nestrannost, nebyl katolický jako pozdější Jitro, ani vysloveně levicový, jeho linie byla linií Masarykovy a Benešovy republiky.

Hlavní náplň *Studentského časopisu* a obdobně i pozdějšího *Středoškoláka* tvořily literární příspěvky studentských autorů, ale i zprávy o středoškolském sportu a dalších akcích pořádaných na středních školách. Student, jemuž redaktoři příspěvek neotiskli, si alespoň přečetl stručný kritický posudek své práce v listárně redakce. Časopisu postupně vtiskly svůj ráz dvě literární generace, nejprve ta teigovská, avantgardní, a pak, ve třicátých letech, autoři generace válečné, nejčastěji označované podle nejvýraznějšího básnického představitele jako Ortenova. Jiří Orten ostatně také do *Studentského časopisu* přispíval. V době, kdy republika hrozila agrese ze strany hitlerovského Německa a kdy se na stranu nacistů postavila i většina našich německých spoluobčanů, byly v časopisu publikovány názory čelných představitelů naší kultury, jako byli např. Josef Čapek, Otokar Fischer, J. L. Fischer, J. B. Kozák, Václav Černý, E. F. Burian, Vladislav Vančura, Jaroslav Žák, Josef Hora, František Halas aj. Příspěvek Karla Čapka O tom humoru, psaný přímo pro *Studentský časopis*, je dnes v Čapkových *Spisech* ve třetím dílu souboru *O umění a kultuře*.

Na stránkách *Studentského časopisu* nalézáme za léta jeho existence první publikované práce desítek významných autorů a umělců. Úplný seznam těch,

kdo své prvotiny tiskli ve *Studentském časopise*, by byl velmi dlouhý. Jen námatkou a bez nároků na úplnost jmenujme Mirko Očadlíka, Adolfa Hoffmeistra, Franka Tetauera, Jiřího Frejku, Egona Hostovského, Josefa Trägera, Františka Kožíka, Jana Drdu, Hanuše Bonna, Jiřího Ortena, Ivana Blatného, Josefa Kainara, Ladislava Fikara, Otomara Krejču, Jana Kopeckého, Františka Vrbu, Jiřího Šotolu a také Jana Pilaře a Ivana Skálu, dva básníky neblaze proslulé prorežimními postoji za normalizace. Až do prvních let druhé světové války posílali téměř všichni mladí, kteří zatoužili po vavřínech literární slávy, své práce do pražské redakce *Studentského časopisu*.

Po roce 1945 byl legitimním pokračovatelem *Studentského časopisu Středoškolák*, v němž debutovali autoři mé generace, např. Pavel Kohout, Dušan Hamšík, Miloš Macourek, Alexej Kusák, Zdeněk Pešat, Milan Jankovič, Ota Hofman nebo Z. K. Slabý. Redaktorem *Středoškoláka* byl Milan Maralík. I tento časopis, který byl dědicem *Studentského časopisu* také v úsilí o názorovou neutralitu, zardousila totalita, tentokrát ta poúnorová. Jeho existence skončila třetím ročníkem 1947-48. Po únorovém převratu *Středoškolák* otočil redakční kormidlo více doleva – objevila se v něm budovatelská hesla a výzvy k boji proti reakci. Takový postoj ostatně odpovídal smýšlení velké části tehdejších studentů, ale časopis to nezachránilo. V červnovém čísle, v němž se oznamovalo ukončení existence *Středoškoláka*, se čtenáři dočetli, že na středních školách se „ujímalo a rostlo“ zpátečnictví a středoškoláci byli „nejméně uvědomělá část mládeže“.

• • •

Mezi těmi, kdo ve „Studentáku“ hned v prvních letech existence časopisu debutovali, byl i člen slavné dvojice V+W Jiří Voskovec (1905-1981), česko-americký herec, dramatik, režisér, překladatel a básník. Těmito slovy ho charakterizuje podrobné heslo v anglické internetové encyklopedii *Wikipedia*. Voskovecova polemická odpověď na stať jiného přispěvatele *Studentského časopisu* byla zřejmě jeho vůbec první tištěnou prací.

V roce 1922 vyšel u nás v pražském nakladatelství Petr a Tvrдый (později známé nakladatelství Václava Petra) v překladu Jiřího Macáka výbor z futuristických manifestů italského básníka. Filippa Tommaso Marinettiho *Osvobozená slova*. Obálku této knihy, v níž byly i ukázky futuristické poezie, navrhl Josef Čapek. Filippa Tommaso Marinetti (1876-1944) se už ve dvacátých letech stal stoupencem Mussoliniho a jeho literární dráha skončila neslavně, ale to nemění nic na významu futurismu pro zrod „nové senzibility“ dvacátého století. Marinettiho futuristické manifesty (první vyšel v roce 1909) a jeho raná tvorba sehrály důležitou roli v boji s akademickou strnulostí oficiální kultury a byly vedle kubismu a fauvismu jedním ze zdrojů nového životního pocitu, výrazně ovlivněného technickou civilizací, auty, filmem, letadly, bezdrátovou telegrafií, ale např. i jazzem. Pod vlajkou futurismu vytvářeli svá díla slavní italští malíři Umberto Boccioni a Gino Severini, významní tvůrci, Ma-

jakovskij, Chlebnikov, Kručonych, Malevič aj., se k futurismu hlásili v Rusku.

Vraťme se však ke *Studentskému časopisu* a Jiřímu Voskovcovi. Voskovcův první příspěvek byla polemika s článkem, který vyšel ve čtvrtém, tj. prosincovém čísle druhého ročníku (1922-23). Jeho autor, oktáván vinohradského gymnázia Karel Nor, reagoval na české vydání Marinettiho manifestů povrchními a staromilskými argumenty odmítajícími moderní umění. (Karel Nor nemá nic společného se známým spisovatelem A. C. Norem, který se původně jmenoval Josef Kaván.) Z článku je zřejmé, že Nor měl ve znalostech umění značné mezery – to ovšem u tehdejšího oktávána nebylo nic překvapivého a nemá smysl to kritizovat. Zajímavé je pro nás jen to, že jeho recenze vyvolala repliku Jiřího Voskovce.

Podle Nora jsou nové směry v literatuře a výtvarném umění pouze „známkou přesycenosti kultury“, která je unavena zjemnělou krásou dosavadního umění, a vybírá si proto své vzory ve výtvorech jeskynních primitivů. Zázitek krásy prý může mladým lidem dát jen to, co na sobě nese „pečeť přírody a přirozenosti“ a v soutěži s touto přirozenou krásou nemůže moderní umění obstát, stejně jako květiny z papíru a umělé parfémy nemohou soutěžit se „svěží krásou zrozené lučiny“.

Jiří Voskovec, tehdy stipendista francouzského lycea v Dijonu, Norovi odpovídal v šestém čísle zmíněného druhého ročníku. (v únoru 1923). Článek *Několik poznámek k článku Na okraj Marinettiho Osvobozených slov* ukazuje, že Voskovec věděl už v sedmnácti letech o moderním umění opravdu hodně. Voskovec měl výtvarné umění rád už od dětství a sám měl výtvarné sklony. Jeho dědeček z matčiny strany byl známý malíř Soběslav Pinkas, Čech, který se ve Francii připojil k slavné barbizonské krajinářské škole. Ve dvacátých letech byl Voskovec jedním z prvních autorů obrazových básní a koláží u nás. Psal poetistické básně, blízké např. Seifertově sbírce *Na vlnách TŠF*, a koncem dvacátých let pomýšlel na vydání vlastní básnické sbírky. To už jej však plně zaměstnávala autorská a herecká činnost v Osvobozeném divadle, takže k se-



Voskovec alias Petr Dolan jako Ríša
v němém filmu *Pohádka máje*
(1926, režie Karel Anton).

stavení a vydání sbírky nedošlo. Dnes jsou jeho básně přístupné jednak v knize *Faustovy skleněné hodiny* (v.d.), jednak v půvabném malém souboru *Želva, o které se nikdo nezmiňuje – Poezie 1922-1951* (usp. V. Kofroň, 2001).

To, že byl student Jiří Voskovec tak dobře zasvěcen do problémů evropských avantgard, nebyla jen zásluha četby a návštěv výstav, a vůbec už ne profesorů dijonského lycea – nevím, jak je tomu dnes, ale tehdy se ve francouzských školách o moderních směrech v literatuře a výtvarném umění mnoho nemluvalo. Studentovy znalosti této oblasti kultury velmi rozšířil styk s později známým českým malířem a členem Devětsilu Josefem Šímou (1891-1971), Voskovcovým celoživotním otcovským přítelem. O tom, co pro něj o čtrnáct let starší Šíma znamenal, Voskovec s viditelným potěšením (protože každý rád vzpomíná na mladá léta) vypravuje Michalu Schonbergovi, jehož knížka *Rozhovory s Voskovcem* (1995) – spolu s knihou Adrieny Borovičkové *Voskovec a Wachsmanni (Z rodinné kroniky a dopisů, 1996, 2. vyd, 2005)* – aspoň do jisté míry nahrazuje memoáry, které Voskovec chtěl, ale už nestačil napsat.

Šíma se stal přítelem Voskovcovy rodiny díky své tetě, jež byla kamarádkou Voskovcovy maminky. Paní Voskovcová (tehdy ještě Wachsmannová, ale po pobytu v Rusku se manželé psali také Vaksmanovi, jméno Voskovec přijal tatínek až za první války v legiích) pozvala svou přítelkyni do sázavské chalupy a ta s sebou zřejmě vzala svého mladého synovce, budoucího slavného malíře, kterému tehdy bylo devatenáct nebo dvacet let. Šíma byl student pražské Akademie výtvarných umění. Jeho otec, malíř, architekt a znalec moravského a slovenského folkloru Josef Šíma st. (1859-1929), žil tehdy v Brně, kde byl profesorem průmyslové školy a podílel se na projektování a výzdobě novorenesanční budovy Vesny v Jaselské ulici 7.

Šíma pak Voskovcovu rodinu navštěvoval i v Praze, zamiloval se do Voskovcovy sestry Olgy (Adrieny) a bral Voskovce, tehdy šesti- až devítiletého chlapce, na zábavné procházky do Stromovky nebo na Štvanici. Přátelství mezi Šímou a Voskovcem trvalo až do malířovy smrti. Šíma byl u Voskovců v New Yorku na návštěvě ještě rok před svou smrtí. Vztah mezi Šímou a o čtyři roky mladší Adrienou však ukončila první světová válka, kdy Šíma narukoval a na celé čtyři roky opustil Prahu...

Od roku 1921 žil Šíma v Paříži a jedné sychravé neděle se za československým stipendistou Voskovcem, kterému tehdy bylo asi šestnáct let, rozjel do Dijonu. Voskovec pak celý život vzpomínal, jak pěkný den spolu tehdy prožili. Poté si úlohy vyměnili, Voskovec cestoval ve volných dnech za Šímou.

„Tak se stalo, že během tří let, co jsem byl v Dijoně, jsem za ním začal jezdit do Paříže,“ vypravuje Voskovec v první půli sedmdesátých let Schonbergovi. „To byl můj jediný styk s pravou Francií a s Paříží. Bydlel jsem v rodině u Mme Germaine. Měl jsem tam pokojíček a Pepík Šíma mě vodil po muzeích. Povídal mně o *Esprit nouveau*, o Amédée Ozenfantovi, o Jeanneretovi, což je skutečný jméno Le Corbusiera. Le Corbusier s Ozefantem utvořili tým, založili časopis, nádhernou revue, na křídovém papíře, a nazvali to *L'Esprit nouveau*. Vyšlo několik čísel, samozřejmě to zahynulo zanedlouho. To byla ar-

chitektonicko-výtvarná revue. Strašně moc z ní vyčerpál a pobral Teige ve svém konstruktivismu. Pepík to hrozně žral a já jsem to tedy zblafnul celé. To bylo roku 1921-22. V podstatě to byla krása funkcionalismu. (...) To se mnou zamávalo. Hned nato byly Vánoce, a já jsem se dostal do Paříže. Všechno tam na mě spadlo: všelijaké knížky v malých vydáních. Cocteau, Picassovy obrázky a Apollinairovy básničky. Já myslím, že on mě přivedl k Apollinairovi, jestli se nepletu. (...) Nádherné Vánoce! To muselo bejt tejděn, ani ne tejděn, ale mně to připadá jako epocha. To pro mě znamenalo poznávat Paříž s Pepíkem Šímou. Já byl citlivej, já byl responsive, a on to moc dobře věděl. Samozřejmě mě vzal taky do Louvru a vysvětloval ho svým způsobem. To byla velká klika, že jsem měl takového mentora...“

Po návratu z Francie se i Jiří Voskovec stal členem Devětsilu, založeného v roce 1920. Avantgardní legitimaci si ostatně vyplnil už svým septimánským článkem ze *Studentského časopisu*. Když o pár let později hrál pod pseudonymem Petr Dolan hlavní roli Ríši v němém filmu *Pohádka máje*, jeho kamarádi jej z Devětsilu vyloučili, protože film podle Mrštíkova románu pokládali za buržoazní kýč, ale to už je jiná a ostatně i známá historie.

O tom, že Voskovec psal o moderním umění do *Studentského časopisu*, se kdysi v šedesátých letech v časopisu *Plamen* letmo zmínil Voskocův přítel dr. Josef Träger. Já jsem pak první Voskocův článek ve *Studentském časopisu* vyhledal a otiskl se svým úvodem v ročníku 1980-81 časopisu *Jonáš*, což byl cyklostylovaný občasník Klubu spřízněných duší divadla Semafor. Za normalizace sice některé hry V+W knižně vycházely, ale o Voskocových úspěších v Americe se příliš psát nesmělo. Když na to myslím, uvědomuji si, že dnes už nežije příliš mnoho lidí, kteří – jako já – pamatují společné vystupování slavné dvojice na pražském jevišti. Byl jsem při tom, když pražské publikum ve stoje a dlouhým potleskem vítalo Voskovce, který hned po příjezdu



Časopis Osvobozeného divadla *Lokální patriot*, při příležitosti vystupování V+W v divadle na brněnském Výstavišti. Hráli tehdy svou hru *Rub a líc*.

vy. Podobně jako náš poetismus se i srbochorvatský zenitismus zrodil mimo velká evropská kulturní centra.

Voskovcův první článek přetiskujeme ze *Studentského časopisu* v plném znění, jen s obvyklými edičními úpravami danými pravopisnými změnami. Dnes už méně obvyklé infinitivy na *-ti* ponecháváme jako charakteristický znak doby.

Jiří Voskovec: Několik poznámek k článku Na okraj Marinettiho Osvobozených slov

Chtěl bych se zmíniti o některých místech uvedeného článku, v nichž s autorem nesouhlasím, a zároveň upozorniti na jiná, v nichž se pisatel zmýlil.

Myslím, že celý článek je podán způsobem, jakým by oktáván roku 1922 neměl nikdy psát. Naši první povinností je býti mladými, a jakmile jimi jednou skutečně jsme, nemůžeme usuzovati o moderních směrech s onou kyselou povýšeností, jež je příznačnou pro článek kolegy Nora. Není povinností žádného mladého člověka s těmito směry souhlasiti, je však jeho povinností pohlížeti na ně očima své doby a vinu nepochopení přičítati dříve sobě než věci samé.

Hlavní chyba, již se autor článku dopustil, chyba ostatně dnes velmi běžná, je shrnování futurismu, kubismu, dadaismu, zenitismu atd. pod jménem „všechny převratné směry“, jež se pak velmi zkrátka odsoudí a popraví několika ranami, jež zasadí zpravidla nevhodně užitá jména: Dante, Leonardo da Vinci, Raffael apod.

Upozorňuji pisatele na tento veliký omyl: „To, co je kubismus v umění výtvarném, je v literatuře futurismus.“ Futurismus nemá s kubismem společného než to, že se objevily oba asi současně; to však neopravňuje, myslím, k uvedenému výroku. Kubismus je malířský směr, který zavedli Francouzi Pablo Picasso a Georges Braque, směr definovaný kolegou Norem jako „snaha vzbuditi v duši nové, dosud neznámé pocity a dojmy“. Ve skutečnosti je to lyrismus výtvarnictví, lyrismus formy, jenž opěvává malířsky krásu nejběžnějších předmětů denního života; podle kol. Nora kubismus „neuznává krásy tvaru, linie, nemá smyslu pro harmonii barev“. Ve skutečnosti kubisté malují předměty, které je lákají krásou svých tvarů, jako housle, kytara, sklenice, dýmka apod., a zabývají se pečlivým studiem světla a jeho úkolu v obraze při tvoření barev. Podle kol. Nora „křivka se u kubistů vyskytuje zřídka, harmonická linie se nevykytuje vůbec“. Podle této věty soudím, že pisatel buďto neviděl reprodukci žádného Picassova obrazu, nebo že je slepý, v kterémžto případě ho upřímně lituji, ale nedoporučuji mu, aby psal z vlastní zkušenosti o malířství.

Futurismus naproti tomu je směr stvořený F. T. Marinettim kolem roku 1910 a usilující o naprosté osvobození veškerého umění (tedy nejen literatury) od dosavadních tradicí, směr, který se snaží vyjádřiti zcela novými prostředky „dynamismus života“, uvedený do světa stvořením motorů a strojů. Sudte, prosím, podle toho sami o analogii kubismu s futurismem, hájené kol. Norem.

I vznik obou těchto směrů nutno hledati v různých prvcích. Kubismus má své předchůdce v Cézannovi a Derainovi, bez nichž by jistě Picasso nebyl mohl dojíti k svému systému. Vznikl vývojově stejně jako směry předcházející, např. impresionismus. Zdání, že je směrem revolučním, popírajícím vše, co mu v malířství předcházelo, stavícím na úplně nových principech, je zcela mylné. Kubismus řeší často problémy, jež si malíři odedávna kladou, řeší je ovšem způsobem, jenž je často zcela nový, k němuž však došel cestou vývoje, nikoliv cestou revoluce.



Jiří Voskovec v r. 1963

Naproti tomu futurismus se zrodil v osobě Marinettiho jakožto vzpoura proti přehnanému uctívání a imitování klasické kultury, prováděnému hlavně v Itálii. Je to směr čistě revoluční, stavící na nové bázi a popírající veškerou uměleckou tradici.

Je samozřejmé, že následkem toho i význam kubismu a futurismu je zcela rozdílný. Kubismus je dobový malířský styl, jenž bude mít a již má své místo na vývojovém schodišti malířství stejně jako gotika nebo renesance. Že nemá šířky a sytosti těchto velikých stylů, nutno přičísti době, v níž vznikl a jež je dobou nerozřešených problémů a nerozhodnutých bojů. Futurismus pak je vzpoura, vzpoura jedinečná v dějinách umění. Žádná vzpoura nemíjí bez následků. I když se nezdaří, zanechá sémě, z něhož později vyrostou nové věci, i když se nezdaří, urychlí v každém případě vývoj. Futurismus je vzpourou proti pohodlnému živení z dávno zaslých kultur, je horečnou revolucí, jež jistě zahyne se svým tvůrcem. Avšak její výsledek je předem zaručen jako výsledek každé revoluce: rozčeřila ustydlou hladinu uměleckého života, vzbudila celou řadu tendencí a pokusů, z nichž vyrostou nové umění zítřka.

Končím dotazem kol. Norovi: Za koho jsi mluvil v posledním odstavci svého článku, když [jsi] pravil: „...**nám** je krásné to, co nese na sobě pečeť přírody, (...) prostá vůně zrozené lučiny“? Upozorňuji, že tato krása není tak absolutní, jak si snad kol. Nor myslí, a že některé mladé generace nalézají kolem sebe novou, skutečnou krásu dneška, krásu mechanickou, kterou mnozí ještě nevidí. „Les yeux qui ne voient pas,“ jak napsal architekt Corbusier v *Esprit nouveau*.

Jiří Voskovec
I ère B (VII. r.g.)
Lycée, Dijon